
TODOR KULJIĆ, *PROGNANI POJMOVI: NEOLIBERALNA POJMOVNA REVIZIJA MISLI O DRUŠTVU*, CLIO, BEOGRAD, 2018.

Milan Urošević

Kao i u svim dosadašnjim delima profesor Todor Kuljić u knjizi *Prognani pojmovi* pravi hrabar korak u teorijsko i istraživačko polje kojim se u domaćoj sociologiji do sada malo ko bavio. Ovim delom on obogaćuje domaću sociološku misao i osvetljava put budućim sociološkim poduhvatima koji nameraavaju da razumeju savremeni društveni svet. Kao naučno delo *Prognani pojmovi* su elegantan spoj teorijskih inovacija koje sintetišu naizgled nespojive autore sa oštrom društvenom kritikom. Tim putem ovo delo čini značajan doprinos kako naučnoj zajednici tako i široj zainteresovanoj javnosti koja ima želju da na kritički način sagleda širi istorijski kontekst u kome se nalazi savremeno društvo.

Ako sagledamo opus profesora Kuljića uočićemo da se *Prognani pojmovi* potpuno uklapaju u interesovanja koja njihovog autora prate tokom karijere. Isto je na promociji ovog dela uočio i profesor Čedomir Čupić tvrdeći da se *Prognani pojmovi* mogu videti kao treći deo u teorijskoj trilogiji čija prva dva dela čine *Prevladavanje prošlosti* i *Kultura sećanja*. Kao i u ovim delima, u *Prognanim pojmovima* Kuljić se bavi uticajem sloma SSSR i Pada berlinskog zida 1989., različitim oblicima upotrebe

istorije i promenama u sferi ideologije i legitimacije dominantnog društveno-ekonomskog sistema. Teorijski pristup u ovom delu je takođe prepoznatljiv, profesor Kuljić i dalje ostaje na polju kritičkog marksizma, koji u delu naziva „topla struja marksizma“, on ostaje veran svojim teorijskim i vrednosnim nazorima i *Prognane pojmove* uklapa u marksističku tradiciju kritike ideologije. I pored toga delo u pitanju je prožeto teorijskim inovacijama kao i istraživačkim poduhvatima koji u Kuljićevom opusu čine novost. Ovo se pre svega odnosi na istraživačku i teorijsku tradiciju pojmovne istorije koja čini okosnicu ovog dela. Ovu disciplinu profesor Kuljić ugrađuje u svoj teorijski okvir i naoružan tim analitičkim aparatom upušta se u analizu širokog skupa pojmova, diskursa kao i njihovih društveno-političkih zaleđa. Kada je u pitanju novost na polju istraživačkog interesovanja možemo reći da se u *Prognanim pojmovima* profesor Kuljić više nego u dosadašnjim delima upušta u analizu savremenosti iako i dalje čvrsto vezan za dosadašnje istorijsko usmerenje. U skladu sa tim on svakom analiziranom pojmu pristupa kroz njegov istorijat i genezu ali prevashodno zarad razumevanja njegove uloge u sadašnjosti. Upravo ova

sadašnjost predstavlja metu Kuljićeve kritike i analize stoga *Prognane pojmove* možemo videti kao delo usmereno ka razumevanju ideološke utemeljenosti neoliberalnog kapitalizma kojoj se pristupa kroz analizu njegovih ključnih pojmova. To usmerenje se najbolje može uočiti u podnaslovu dela: „Neoliberalna pojmovna revizija misli o društvu“

Knjiga je podeljena na uvod, devet poglavlja i zaključak. U uvodu Kuljić obrazlaže svoje interesovanje za istraživanje pojmovne istorije kao i svoju teorijsku poziciju koju čini misao Karla Marksa. U prvom poglavlju Kuljić nam pruža kratku istoriju discipline pojmovne istorije sa posebnim osvrtom na Rajnharta Kozeleka. Kozelek je predstavljen kao dominantni predstavnik te discipline i njegov istoristički pristup se obrazlaže i kritikuje ne bi li se prilagodio istraživačkom postupku i marksističkom teorijskom okviru. U drugom poglavlju autor prelazi na bliže obrazloženje svog metodološkog pristupa u kom kombinuje pojmovnu istoriju sa pristupom kritičke analize diskursa prevashodno u delu Normana Ferklafla. Takođe, on ovde bliže obrazlaže istorijsku ulogu pojmova koja nije isključivo u razumevanju stvarnosti već i u usmeravanju delanja aktera. Treće poglavlje se može videti kao kontekstualni okvir autorovog istraživanja. Naime, u ovom poglavlju Kuljić opisuje društveni, ekonomski i ideološki kontekst savremenog neoliberalnog kapitalizma. On analizira i kritikuje različite oblike njegove legitimacije. Istovremeno se osvrće na optimiste koji u kapitalizmu vide progresivnu snagu tehnološke inovacije ali i na one koji se posle pada socijalizma okreću religioznim i nacionalističkim pravdanjima postojećeg poretka. Na kraju ovog poglavlja Kuljić se osvrće na situaciju savremene levice koju vidi kao kao melodramatičnu usled okretanja levice moralističkim kritikama kapitalizma čime njene političke mogućnosti bivaju zatvorene. Koren ovakve situacije Kuljić vidi u nedostatku konkretne vizije

alternativnog poretka. Sledeća dva poglavlja se mogu videti kao jedna celina i prema autorovim rečima čine centralni deo ove knjige. U četvrtom poglavlju autor se bavi pojmom „materijalnog prirodnog prava“ i istražuje njegovu genezu kao i njegova određenja kod različitih autora kao što su Maks Veber, Ernst Bloh i Leo Štraus. U ovom poglavlju Kuljić teži da pokaže mogućnosti pojma materijalnog prirodnog prava, shvaćenog kao pravo na prisvajanje plodova sopstvenog rada, u kritici postojećeg kapitalističkog uređenja. Ostatak ovog poglavlja se bavi potiskivanjem tog pojma od strane pozitivistički i proceduralistički shvaćenog prava. Peto poglavlje se bavi ulogom pojma materijalnog prirodnog prava u delu filozofa Ljubomira Tadića. Ovde autor teži da istraži razloge napuštanja tog pojma u Tadićevom delu posle 1990. Kuljić dolazi do zaključka da se Tadić ne može videti kao jednostavni konvertit te da su razlozi za promenu fokusa u njegovom radu kompleksni i povezani sa širim društvenim okolnostima. U šestom poglavlju autor istražuje dihotomiju pojmova filantropije i humanizma. Oba pojma prema Kuljiću predstavljaju verzije altruizma. Da bi ocrtao razliku između njih on suprotstavlja Endrua Karnegija kao predstavnika filantropije i Karla Marksa kao predstavnika humanizma. Na ovaj način Kuljić prikazuje filantropiju kao verziju altruizma koja služi pravdanju i korekciji kapitalizma, a humanizam kao usmerenje koje teži da ukine systemske uzroke nepravde i siromaštva. U sedmom poglavlju autor istražuje pojam socijalne revolucije. On ovde teži da ukaže na različite promene u njegovom shvatanju kao i razloge njegovog potiskivanja od strane dominantne ideologije. Uzroke tome Kuljić nalazi u nametanju pojma tranzicije kao mirnog prelaza između različitih društvenih uređenja kao i u stigmatizaciji ideje nasilja. Osmo i deveto poglavlje su takođe usko povezani. U prvom autor istražuje pojam socijalne pravde, njegovu genezu

i različita shvatanja ali prevashodno njegovo potiskivanje u savremenom neoliberalnom kapitalizmu. Kuljić prikazuje različite oblike potiskivanja tog pojma ali i njegovu zamenu pojmom socijalne isključenosti za koji tvrdi da neutralizuje subverzivnost pojma socijalne pravde. U devetom poglavlju autor se osvrće na različite oblike pravdanja nejednakosti u neoliberalizmu što objašnjava relativizacijom i sužavanjem pojma socijalne pravde.

Možemo zaključiti da su *Progna-ni pojmovi* maestralno delo interdisciplinarnog usmerenja koje sintetiše širok spoj disciplina u plodonosnu celinu koja osvetljava izuzetno značajan aspekt društvene stvarnosti. Taj aspekt čine dominantni pojmovi i njihova uloga

u legitimaciji vladajućeg neoliberalnog kapitalizma. Ovakav naučni doprinos Kuljić kombinuje sa oštrom društvenom kritikom kako savremenih društvenih naučnika tako i savremene levice. Svojim delom on šalje poziv društvenim naučnicima da preispitaju zdravorazumski shvaćene pojmove kojim operišu i kritički sagledaju sopstvenu društvenu ulogu, dok savremenu levicu poziva na napuštanje identitetskih politika i usmeravanje delanja ka temeljnim društvenim antagonizmima. Oštra kritika koja provejava kroz stranice ovog dela *Progna-ne pojmove* usmerava van granica akademske zajednice i može se videti kao Kuljićev doprinos buđenju progresivnih političkih snaga i izgradnji boljeg i humanijeg sveta.

